

• Семен Элкер: 115 сүл

Сич сәлтәртан чи сүтти

1.

*Сүл түпере сич сәлтәр,
Сич сәлтәр та сүт сәлтәр,
Сич сәлтәртан чи сүтти
Элкер сәлтәр тесеччә.*

*Чәвашра поэт нумай,
Кашни поэт – сүт сәлтәр,
Поэтсенчен чи чапли
Пирән Элкер пиччеччә...*

Сапла сырнәччә эпә хам кун кәнекине тасаран та таса кәмәллә, ыраан та ыра чөреллә Семен Васильевич Элкер пирәнтен өмөрлөхех уйрәлса кайсасан.

Унтанпа 43 сүл ситет.

С.В.Элкер Шупашкара вөрәнме килсен, самрак сыравсаң сьездәнче пуслас курнәччә. Ун чухне Чәваш АССР Писательсен союзән председателне А.Ф.Талвира суйланәччә. Союзра самрак сыравсаңе чи хаклә сынсем пек кәтсе илетчә. Вәсене хавхалантарма ятарласа сьезд ирттерәсчә! Вәл Советсен сүрчән Аслә заләнче пулчә.

Лайхә ас таватп: С.В.Элкер малти ретре ларать. Эпир, самраксем, шур сүхалсем сине тәләнсе пәхатпәр, вәсен кашни сәмахне тимлесе итлетпәр. Те вәхәтра сәмах паманнипе – В.Урташ кәшкәрашма тытәнчә. Сасси вәйләччә унә. Сьезда ертсе пыракансем Урташа чарас тесе апла та, капла та каласчә. Сүк, итлест саккер. Вара С.В.Элкер туйи сине таянса тәчә те ун патне уксахласа пычә. Шәппән кәна тәмише сәмах каларә.

– Юрә, юрә, – терә Валентин, урәх пәр сәмах каламасәр залран тухса кайрә.

Акә мәнле пысак хисепрәччә Семен Васильевич. Ун үмәнче эпир кәна мар, ситәнсе ситнә, писатель ятне илнә сыравсаңем те шәппән, яланах йөркәллән каласатчә.

2.

Эпир, темисе студент, Ярославль урамәнчен тухәсалла, Хайпәлка шывә еннелле кәрсе каякан пысак мар тәкәрләкри йывәс сүртра пуранаттәмәр.

Тәкәрләкран Ярославль урамне тухса сүл урлә кақсан уйрәм йывәс сүрт пурччә. “Элкер сүрчә”, – тетчәс әна пәлекенсем.

Чәнах та, эпир сав сүрт таврашәнче васкамасәр утса сүрәкен Семен Васильевича темисе те курнә. Анчах патне пырса каласу пуслама вәтанаттәмәр.

3.

Семен Васильевичпа пәррәмеш хут каласасси 1958 сүлта пулчә. Питә хытә тапәнчәс савән чухне пусләхсем А.Ф.Талвира. Ситменнине тата инкәкә те тупәнчә. Алексей Филипповича пуләшас, әна хүтәлес тесе пусләхсем патне сыру сүртәмәр. Хамәр кәна мар, ятлә-сумлә сынсене те алә пустарас терәмәр.

Чи малтан кам патне каяс? Паллах, А.Ф.Талвиран мән самракран сывах юлташә пулнә, Мускавра та пәрле вөрәннә, пәрле өсләнә Чәваш халәх поэчә пире сак өсрә пуләшмалла өнтә. Әна халәх поэчә ят парас тәлешпе Алексей Филиппович питә тәрәшнине те пәлетпәр.

Анчах эпир кайнә поэт хай юлташне пуләшма киләшмерә.

– Юрамасть! Обкома хирәс каймалла мар! – терә вәл тарәхса.

“Мән тумалла?” – аптраса үкрәмәр эпир. Чылайччен шухәшланә хысқан С.В.Элкер патне каяс терәмәр.

Семен Васильевич пирән сырава вуласа тухрә те түрех: “Инкәке лекнә юлташа пуләшас пулат”, – терә. Алә пусрә те А.Алка патне шәнкәравларә, пире пуләшма ыйтрә.

Пирән сыру айне вара А.Алка

та, паллә ытти сыравса та алә пусрәс.

Савәнтанпа эпир Семен Васильевичпа туслашса кайрәмәр.

1956 сүлта эпә Куславкари фургон тавакансен завочән пионер лагерәнче вожатәйра өсләнәччә. Ман отрядра Семен Васильевичән ывәлә Петя та пулчә. Сакә та пире унпа тата ытларах сывахланма пуләшрә.

4.

Семен Васильевич мана хайән ывәлә пекех куратчә. Хула урамәсем тарәх васкамасәр утса сүрәнә май мән сичнен кәна каласман! Манән “Элпи чечекәсем” кәнеке әна питә киләшетчә. Эпә чәваш халәх историне, халәх пултарулаҳне тәпчәнишән, авалләх халапәсене пустарнишән питә савәннатчә. Семен Васильевич тәван халәх, тәван чөлхене чун-чәрипе юрататчә. Саксем сичнен эпә хай вәхәтәнче “Имена улиц твоих, Чебоксары” кәнекере, “Улица звездного человека” тата “Янка Купала в Чебоксарах” очерксене тәлпән сырса кәтарнә. Белоруссен аслә та чаплә поэчәпе Янка Купаләпа Семен Васильевич 1939 сүлта Мускавра паллашса туслашнә. Ун чухне эрменсен “Сасун Давичә” эпосә пин сүл тултарнине уявлама Совет Союзәпех хатәрленнә. Чи пысак уявә Ереванра иртмелле пулнә. С.В.Элкерпе Янка Купала Мускавра Еревана пәрле кайнә, питә сывах туссем пулса тәнә. 1941 сүлта вара, фашистсем пирән сәршыв сине тискеррән кәрсе кайсан, Янка Купала хайән тусә патне Шупашкара килнә. Семен Васильевич әна тәванә пекех кәтсе илнә.

Иртнә өмөрән алләмәш сүләнчә вәсәнчен пуслас чәваш чөлхине хәсме пусларәс. Ачасене пәррәмеш класранах ырасла вөрәнчә тытәнчә. С.В.Элкер тәван чөлхене хүтәлесә парти

обкомне пысак сыру сүрчә. Савән хысқан хәсат-журналта Семен Васильевич хайлавәсене пичетлеме мар, унән ятне асәнма та чарнәччә. Сакә пире, самрак сыравсаңе, питә тәләнтернәччә.

5.

1964 сүл. Эпир мәшәрпа Шупашкарти 6-мәш шукулта өсләттәмәр. Пәтәм сәмәпех, икә ачапа, шул сүртәнчех пуранаттәмәр. Унтан та хуса кәларма тытәнчәс. Нимән тума сүккипе обкома кайса пәхас терәм. Обкомән пәррәмеш секретарә С.М.Ислюков йышәнчә, пуләшма пулчә. Ун патәнчен тухрәм та вишсәмәш хутран анатәп. Туйи сине йывәрән пусса Семен Васильевич хәпарать.

– Хусапа каласса пәхас терәм. Эпә сырнә хайлавсене вөрәнү кәнекисенчен те кәларса пәрахма тытәннә, – тет.

Семен Васильевич Советсен сүртәнчен тухасса кәтетәп. Ислюков мән каланине пәлес килет. Чылайччен утса сүрерәм, сапах та кәтсе илтәмех. Семен Васильевич кәмәллә.

– Эх, Мишша, ачам, – терә савән чухне Семен Васильевич, – тәван чөлхене те хүтәлеме пәлмелле сав. Чәнмесәр тарсасан пәтерәсчә кәна мар, хәвна та ним юлми таптаса каясчә. Хуәна өнәртәтәм пек-ха. Кәмәллах каласрә. Ара, чөлхе пәтсен кам пулса юлатпәр-ха эпир?.. Тәван чөлхине сүхатнә халәх вәл сүрәх кәтәвә пекех!..

Семен Васильевича килне ситиех асатса ятам.

6.

Вәрса хысқан пирән ялта, Сәкәтра, Ентимер урамән вәсәнчә сәр чавса тунә пүртре амансасусарланса пәтнә пәччен сын пуранатчә. Мәнле килсе лекнә вәл пирән яла, халә ас тумастәп. “Упакасси” тесе чәнәтчә әна сынсем.

Вәл чәнах та Упакассинче суралса үснә-мән.

“Упакасси – Элкер ялә!” – хайсем пәлнипе мухтанса каласатчәс пысаккисем.

Пәррәмеш хут эпә Йәпрес районәнчи Пысак Упакассинче 1990 сүлта пулнәччә. Кәсал нумаях пулмасть тепре кайса килтәмәр. Хусанти чәваш пукане театрән режиссерә, Чәваш Республикән Писательсен союзән член В.С.Бисякова сак ялта суралса үснә. Вәл пирән “Аттил” издательство кәларнә кәнекесене тәван шукулне парнелес терә.

Упакасси С.В.Элкер ялә пулни кашни утәмрах курәнәт. Шукулә поэт ячәпе хисепленет. Шукул үмәнчә питә хитре паләк. Кунтах С.В.Элкер музейә. Тәләнмелле чаплә, пуян музей.

“Пирән яла С.В.Элкер упраса пуранат, – тесчә ял сыннисем. – Кирек мәнле йывәрләх пулсасан та пусләхсемпе каласнә чухне Элкер ятне асәнәтпәр. Сакә пуләшәтә...”

Элкер ячә, чәнах та, яла сити сул тума та, клуба тытса тәма та, шула упрама та пуләшни сичнен питә савәнса каласа пачәс ял сыннисем.

7.

С.В.Элкер пирәнтен уйрәлса кайсан сырнә савәма эпә сак йөркәсемпе вәсәнчәччә:

*Кашни поэт тәван пек,
Тәван пек те пичче пек.
Анчах Элкер пирәншән
Тәван атте пекөччә...*

С.В.Элкер пирәншән, ун хысқан литературән асамлә пахчине пырса кәнә сыравсаңемшән кәна мар, кашни чәваш сыннишәнчә яланах тәван атте пекех пулнә. Паян та саплах. Унпа тәл пулни, унпа каласни яланах асра. Поэтән кашни сәмахне өнер кәна каласнә пек ас туса таратәп.

■ **Юхма МИШШИ,
Чәваш халәх писателә**

• Премьера